

KATILIMCILIK KAVRAMI VE ORMAN İŞLETMELERİNDE İŞLETME AMAÇLARININ ÖNCELİKLERİNİN BELİRLENMESİ SÜRECİNE İLĞİ GRUPLARININ KATILIMI

Yrd. Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK
Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER

ÖZET

Bu çalışmada, katılımcılığın ormancılıkla ilgili uluslararası süreçler ve ülkemiz ormancılık planlama çalışmalarındaki mevcut durumu genel olarak irdelendikten sonra, Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü'nde gerçekleştirilen bir araştırmadan hareketle, ilgi grupları ve bu grupların işletme amaçlarının önceliklerinin belirlenmesi sürecine katılımına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

Participation Concept and Stakeholders' Participation in the Determination Process of Goal Priorities for Forest Enterprises

Abstract: In this study, the situation of the participation in the context of international process and Turkish forestry planning activities was examined. Then, the results of the research were evaluated in terms of demands and demands priorities of the forest stakeholders carried out Maçka State Forest Enterprise under the Trabzon Forest Regional Directorate.

1. GİRİŞ

Günümüze gelinceye kadar ormanlardan faydalanma süreciyle eş zamanlı olarak, orman-insan ana ekseninde cereyan eden bir etkileşim sürecinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu etkileşim sürecinin en belirgin özelliklerinden birisi, orman kaynaklarından karşılanan insan gereksinimlerinin çeşit ve sayı olarak oldukça fazla oluşudur. Benzer şekilde, orman kaynaklarından doğrudan ya da dolaylı olarak faydalanan birey ya da gruplar da oldukça fazla sayıdadır (Öztürk vd., 2003). Orman kaynaklarının giderek kit bir kaynak olma özelliğine büründüğü göz önüne alındığında, söz konusu sürecin hem ilgili kesimlerin ihtiyaç ve isteklerini ve hem de orman kaynaklarının sürekliliğini dikkate alacak şekilde yürütülmesi, sürdürülebilir ormancılık açısından son derece önemli olmaktadır.

Bu noktada, pek çok fayda çeşidine, canlı ve cansız ögeler arasındaki karmaşık ilişkilere sahip olan orman kaynaklarının yönetiminden sorumlu orman işletmeleri için

planlama şüphesiz vazgeçilmez bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Orman işletmelerinde gerçekleştirilen / gerçekleştirilecek olan planlamanın en önemli aşamalarından birini, orman kaynağının hangi amaç ya da amaçlarla yönetileceği ya da işletileceğinin ortaya konması oluşturmaktadır.

Genel olarak orman işletmelerinde, işletme amaçlarının belirlenmesi sürecinde; ormancılık politikası amaçları, varsa ormancılığa ilişkin yasal düzenlemeler, ilgili işletmelerin sahibi ya da sahiplerinin isteklerinin yanında orman kaynaklarıyla doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişki içinde olan ilgi gruplarının / toplumun isteklerinin ve bu isteklerin önceliklerinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Eraslan, 1973; Miraboğlu, 1983; Geray, 1986; Asan 1992; Kapucu, 1996; Öztürk, 2003). Bununla birlikte, katılımcılık konusu Ülkemiz ormancılığı açısından ele alındığında, gerek sektörel planlama ve gerekse işletme düzeyindeki planlamalar noktasında, sayılan hususlara hassasiyet gösterilmediği ya da gösterilemediği dikkat çekmektedir. Bu noktada, özellikle de işletme amaçlarının tespit edilmesinde, en fazla eksikliği duyulan husus, toplumsal talep ve bu taleplerin önceliklerinin dikkate alınmaması olmaktadır.

Günümüzde, özellikle orman kaynaklarından çeşitli düzey ve şekillerde istifade eden farklı ilgi gruplarının da işletme amaçlarının belirlenmesi sürecine katkı sağlanması, ormanların sürdürülebilirlik, çok yönlü faydalanma ve katılımcılık ilkeleri doğrultusunda yönetilebilmesinin gereklerinden biri olarak kabul görmüştür. Nitekim, Rio, Montreal, Helsinki, Yakın Doğu vb. uluslararası ve bölgesel süreçlerde, orman kaynakları yönetimine ilişkin amaç, strateji ve politikaların belirlenmesi sürecinde toplumsal katılımın sağlanmasının gerekliliği önemle vurgulanmaktadır (Durusoy ve Türker, 2003).

Bu çalışmada, katılımcığın ormancılıkla ilgili uluslararası süreçler ve ülkemiz ormancılık planlama çalışmalarındaki mevcut durumu genel olarak irdelendikten sonra, Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü(OBM)'ne bağlı Maçka Devlet Orman İşletme Müdürlüğü'nde gerçekleştirilen bir araştırmadan hareketle, ilgi grupları ve bu grupların işletme amaçlarının önceliklerinin belirlenmesi sürecine katılımına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

2. ORMANCILIKTA KATILIMCILIĞA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Ormancılıkta Katılımcılık Kavramı ve Özellikleri

Günümüzde, ormanların da içinde yer aldığı doğal kaynakların yönetiminde ve planlanmasında sürdürülebilirlik ve katılımcılık vazgeçilmez ilkeler olarak dikkat çekmektedir. Kullanıldığı alana ve kullanım amacına göre farklı şekillerde tanımlanabilmekle birlikte, özellikle ormancılık gibi çok sayıda kişi, grup ve kuruluşlarla etkileşim halinde olunan sektörlerde katılımcılık, çoğunlukla halk katılımı (public participation) kavramıyla ifade edilmektedir.

Ormancılıkta halk katılımı, belli bir orman alanına ilişkin karar verme süreçlerine, farklı kesimlerin farklı derecelerde etkide bulunmalarını mümkün kılan bir iletişim süreci olarak tanımlanmaktadır. Yine, halk katılımı kavramında kullanılan halk terimi ile ifade edilen, belli bir orman alanından elde edilen ürün veya hizmetlere ilişkin amaçları veya yasal ilgileri olan tüm birey veya gruplar olmaktadır (Côté ve Bouthillier, 2002).

Öte yandan, ele alınan konuya, katılımcının bakış açısına ve çıkarlarına, kültürel, politik ve kurumsal yapılara bağlı olarak değişebilmekle birlikte, ormancılıkta halk katılımı süreçlerinin başlıca amaçlarını aşağıdaki şekilde maddeler halinde sıralamak mümkündür (Anonim, 2000a):

- Ormancılıkla ilgili konularda halkın bilinç düzeylerini arttırmak ve çıkarların kar-

şılıklı olarak tanınmasını (benimsenmesi) sağlamak.

- Bilgi toplamak ve ormanlar ve kullanıcılarına ilişkin bilgileri arttırmak.
- Çoklu orman ürünleri ve hizmetlerinin tedarikini geliştirmek, karar alma ve uygulama süreçlerine katılımı teşvik etmek.
- Ormanlık politikaları, planları ve uygulamalarının kabulünü sağlamak.
- Karar alma süreçlerinin şeffaflığını ve güvenilirliğini arttırmak.
- Çatışma ve problemleri adil ve eşit bir şekilde birlikte saptamak ve yönetmek.

Günümüzde ormancılıkta halk katılımı kavramının öne çıkmasında pek çok faktör etkili olabilmektedir. Söz konusu faktörlerden başlıcaları ile orman kaynakları yönetiminde halk katılımı süreçlerinin olumlu ve olumsuz yönleri Tablo 1'de özetlenmiştir (Anonim, 1997; Anonim, 2000b).

Tablo 1. Ormancılıkta Halk Katılımı Sürecinin Genel Özellikleri

Halk Katılımını Öne Çıkaran Faktörler	Halk Katılımının Olumlu Yönleri	Halk Katılımının Olumsuz Yönleri
<ul style="list-style-type: none">• Hükümet yetkililerinin (karar vericilerinin) yöresel gerçekleri dikkate almayan tutumlarına karşı gösterilen tepkiler,• Tüketicilerin bilinçlenmesi, barış, insan hakları ve çevre hareketlerindeki artış,• Halk arasında eğitim düzeyinin artması,• Medyanın yaygınlığı ve etkinliği,• Orman yönetimi alanında ise, ormanların odun dışında pek çok değeri ve faydayı sağladığının anlaşılması,	<ul style="list-style-type: none">• Daha geniş bir halk kitlesinin sorunlarını, çıkarlarını ve değerlerini yansıttığı için daha doğru kararların alınması,• Alınan kararlardan kaynaklanabilecek çatışmaların azaltılması ya da çatışmalardan kaçınılması ve kararlara ilişkin halk desteğinin sağlanması,• Orman yönetimi planlama sürecinin güvenilirliğinin artması, ilgili tüm kesimlerin (grupların) eğitimi,• Ormanlara ve ormancılığa yönelik halk ilgisinin artırılması,• Dahil edilen tüm grupların eğitimi,	<ul style="list-style-type: none">• Makul bir katılım sürecinin gerçekleştirilmesi için zaman ve para gerekliliği,• Nispeten yeni bir çalışma alanında başarının belirsizlik riski taşıması,• Geleneksel olarak orman yönetim kararlarından sorumlu olan kişilerin, yönetim sürecine ilişkin çıktılar üzerindeki kontrol yetkilerini kaybetmesi ve kendi amaçlarını gerçekleştirmede taviz verme (uzlaşmaya gitme) ihtiyacının doğması,

Ormancılıkta halk katılımının öne çıkmasını etkileyen faktörleri; ormancılık sektörü dışından ve ormancılık sektörü içinden kaynaklananlar şeklinde genel bir ayırıma tabi tutmak mümkündür. Nitekim, çevresel duyarlılıklara ilişkin toplumda meydana gelen bilinçlenme ormancılık sektörü dışından kaynaklanırken, ormanların çok yönlü faydalanmaya yönelik olarak planlanması ve yönetilmesi ise doğrudan ormancılık sektörü içerisinde kaynaklanan, halk katılımını öne çıkaran faktörler olmaktadır.

Öte yandan, ormancılıkta halk katılımının sağlayacağı faydaların özellikle farklı ilgi gruplarının yönetim sürecine dahil edilerek, söz konusu süreçte doğru kararlar alınması ve çatışmaların en aza indirilmesi noktalarında yoğunlaştığını ifade etmek mümkündür. Buna karşılık, zaman ve finansman kısıtları ile çatışan istekleri dengeleme noktasında yaşanan sorunlar, halk katılımının olumsuz yönleri olarak başlangıçta dikkate alınması gereken hususlar olmaktadır. Zira, orman kaynakları yönetimine dahil edilen ilgi gruplarının artışı aynı zamanda gruplar arası çatışma ihtimalini de artırabilecektir.

2.2.Uluslar Arası Süreçler Kapsamında Katılımcılık

Katılımcılık, 1990'lı yıllara kadar uluslararası politika arenasında önemli bir konu olarak yer almamıştır. Ancak, 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı'nda ve 1982'de ise yine Birleşmiş Milletler Doğa İçin Dünya Beyannamesinin Kabulü Toplantısı'nda katılımcılık konusuna değinilmiştir. Doğal kaynakların yönetiminde, geniş tabanlı ve aşağıdan yukarıya doğru bir yaklaşımı destekleyen yeni ilke ve bakış açılarındaki son gelişmeler, 1992 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında ortaya konmuştur. Hükümet dışı kuruluşların tabana dayalı bir strateji olarak katılımcılığı öne çıkaran söz onusu konferansta, *kararların artık üst kademelerde alınmaması ve her hangi bir projeye başlamadan ve uygulamadan önce yerel halka danışılması* öngörülmüştür (Appelstrand, 2002).

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında tüm sektörlerde ve bu arada ormancılık sektöründe halk katılımı konusu üzerinde önemle durulmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için ve özellikle kırsal halkın kalkındırılması için katılımcılıktan yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu konferansta, orman kaynakları ve orman kaynakları yönetimi de üzerinde önemle durulan konulardan bir tanesi olmuştur. Bu kapsamda, ormancılık sektöründe de halk katılımının gerekliliği ifade edilmiştir. Bu noktada, konferans sonunda ortaya konulan genel belgelerde ve yasal bağlayıcılığı olmayan Orman Prensipleri'nde, halk katılımına ilişkin olarak çeşitli kararlar alınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır (Anonim, 2000a):

- UNCED'in hedefleri toplumdaki bütün grupların katılımı ile gerçekleştirilebilecektir. Özellikle kadınlar, yerli halk ve orman içinde yaşayanlar, başta olmak üzere, toplumun bütün kesimlerinin ormanların korunması ve geliştirilmesine tam katılımına özel önem verilmelidir. Ulusal ormancılık politikalarında yerli halk ve orman içinde yaşayanların haklarının, kültürlerinin ve kimliklerinin desteklenmesi ve onların korumacılık ve sürdürülebilir orman kullanımı bilgilerine saygı duyması ve kullanması vurgulanmalıdır.

- Hükümetler, yerel topluluklar, yerli halk, sanayi ve işgücü, sivil toplum örgütleri, bireysel olarak orman köylüleri ve kadınlar gibi ilgili tarafların ulusal ormancılık politikalarının planlanması, uygulanması ve geliştirilmesine katılımları için fırsatlar yaratmalı ve teşvik etmelidir.

- Ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişimindeki tüm aşamalara, kadınların tam olarak katılımı aktif bir şekilde teşvik edilmelidir.

- Tüm orman tiplerine ilişkin önerileri geliştirme ve uygulamalar, kaynak kullanıcılarının, kamu ve gönüllü kuruluşların aktif ve eşit koşullarda katılımıyla gerçekleştirilmeli, planlama çalışmalarında dinamik bir yaklaşım benimsenmelidir. Kırsal alanda doğal kaynakların kullanımında, kadınlar önemlidir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmada kadınlar, proje tasarım ve uygulamalarına katılmalıdırlar.

- Özel sektörün, işçi birliklerinin, kırsal kooperatiflerinin, yerel topluluklarının, yerli halkın, gençlerin, kadınların, kullanıcı gruplarının ve sivil toplum örgütlerinin ormancılıkla ilgili faaliyetlere ve ulusal düzeyde bilgilendirme ve eğitim programlarına erişimleri ve katılımları sağlanmalıdır.

Öte yandan, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir orman işletmeciliği ile ilgili olarak ele alınan; Rio, Montreal, Helsinki, Yakın Doğu vb. uluslararası ve bölgesel süreçlerde, orman kaynaklarının yönetiminde etkinliği sağlamak amacı ile, ilgi ve çıkar gruplarının karar ve uygulama süreçlerine katılımının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu süreçlerde sürdürülebilir orman işletmeciliğinin tanımlanması amacıyla

ortaya konulan ölçüt ve göstergeler bünyesinde mutlak suretle halk katılımına yer verilmiştir. Söz konusu ölçütler ve göstergeler ormancılıkta halk katılımı açısından değerlendirildiğinde, sürdürülebilir orman işletmeciliğinin temel elemanlarından olan orman ekosistemlerinin sosyo-ekonomik işlevlerinin diğer iki temel bileşen olan ekolojik ve ekonomik işlevleri ile dengeli bir şekilde ele alınmasının ve de *orman kaynaklarının yönetimine ilişkin amaç, strateji, politika ve kararların tespitinde ormancılık sektörü ile toplum arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliği* üzerinde durulduğu gözlemlenilmektedir (Durusoy ve Türker, 2003).

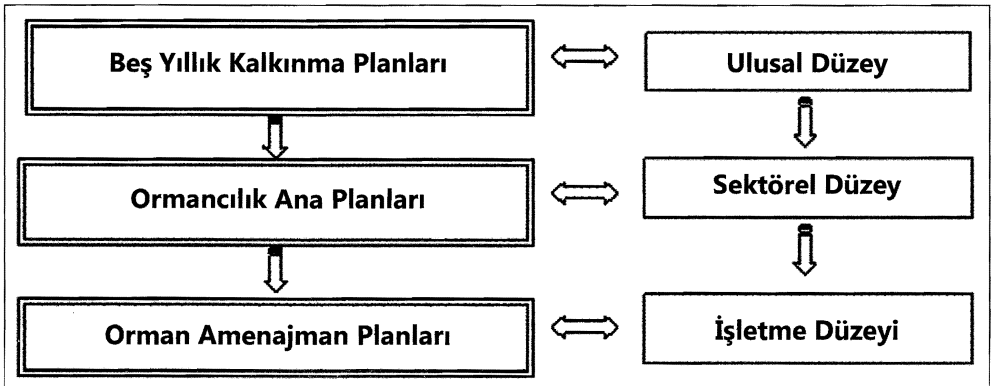
Nitekim, Ülkemizin de bakanlık düzeyinde katıldığı 1998 yılında Lizbon'da düzenlenen 3. Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansında da, alınan iki karardan birisi, "*halk, ormanlar ve ormancılık*" olmuştur. Bu kararlar kapsamında, genel olarak toplum ve ormancılık arasındaki karşılıklı etkileşimin ve ortaklıkların desteklenmesi ve sürdürülebilir kalkınmada ormanlar ve ormancılığın rolü ve sürdürülebilir orman yönetimi kavramı konularında genel anlamda artan toplum bilincinin güçlendirilmesi ve bu nedenle *ormancılıkta yeterli katılım, eğitim, halkla ilişkiler ve şeffaflığın* oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmuştur (Anonim, 2000c).

Rio süreci ve ardından başlatılan uluslararası ve bölgesel süreçlerde ve sertifikalandırma sistemlerinde, katılımçılıkla ilgili olarak; yerli halk ve orman içinde yaşayanlar başta olmak üzere, özel sektörün, işçi birliklerinin, kırsal kooperatiflerin, yerel toplulukların, yerli halkın, gençlerin, kadınların, kullanıcı gruplarının ve sivil toplum örgütlerinin tam katılımı, ormancılık politikalarında ve planlarında yerli halk ve orman içinde yaşayanların haklarının, kültürlerinin ve kimliklerinin desteklenmesi, yerel toplumların ekonomik ve sosyal yönlerden kalkındırılmaları, halkın ormanların işlevleri ve sürdürülebilir işletimi hususunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, etki ve çıkar grupları arasındaki çatışmaların azaltılması şeklinde özetlenebilecek hususlar üzerinde önemle durulmaktadır (Durusoy ve Türker, 2003).

Halk katılımına ilişkin Rio Deklarasyonunun katkılarına ilaveten, günümüzde halk katılımına ilişkin en detaylı ve ileri belge 1998 yılında gerçekleştirilen Aarhus Kongresi'dir. Bu kongre, ulusal kuruluşlar aracılığıyla uluslar arası çevre hukukunun kurallarını uygulamak için önemli araçlar sağlamaktadır (Appelstrand, 2002).

2.3. Ülkemiz Ormancılık Sektörü Planlama Çalışmalarında Katılımçılık

Türkiye'de ormancılık sektörü planlama çalışmalarına genel olarak bakıldığında, üç temel planlama aşamasından söz etmek mümkündür. Bunlar yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla; Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP), Ormancılık Ana Planları ve Amenajman Planları hazırlık süreçlerinden oluşmaktadır (Şekil 1)

Şekil 1. Ormancılık Sektörü Planlama Hiyerarşisi

Planlama hiyerarşisinin en üstünde, BYKP*'ler yer almaktadır. BYKP'ler 1963 yılından itibaren ulusal ekonomiyi sektörler düzeyinde planlayan ve diğer sektörlerle birlikte ormancılık sektörünün de makro düzeyde amaç, hedef, ilke, politika ve tedbirlerinin belirlendiği planlardır. Ayrıca, BYKP'lere temel teşkil etmek amacıyla diğer sektörlerde olduğu gibi ormancılık sektörü için de Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu (OÖİK) Raporları da hazırlanmaktadır (Öztürk vd., 2005).

BYKP'lerde ormancılık sektörü kapsamında katılımcılık olgusunun; ağırlıklı olarak ormanların korunması ve geliştirilmesi çerçevesinde orman-halk ilişkileri ve özellikle orman köylü ilişkileri ile zaman zaman da ormancılıkla ilgili bazı kuruluşlar bağlamında ele alındığı görülmektedir. Özellikle ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında ordu ve eğitim kurumlarının desteği ve çeşitli ormancılık faaliyetlerine ilişkin olarak da isim zikretmeden ilgili kuruluşların eşgüdümünden söz edilmektedir.

Öte yandan, katılımcılığın kavram olarak yer aldığı tek plan, VIII. BYKP olmuştur. Bu plan döneminde katılımcılık, özellikle çevre bilincinin oluşturulması, orman yangınlarının önlenmesi noktasında toplumsal irade oluşturabilmek, toplum ormancılığının yaygınlaştırılması ve ormancılık araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla; araştırmacı ve uygulayıcı kesimler, sivil toplum örgütleri, orman köylüleri, meslek odaları ve bilim çevrelerinin katılımına ilişkin öngörülerle, planda yer almıştır (Öztürk vd., 2003).

Öte yandan, BYKP'ler için önemli bir altlık teşkil eden OÖİK raporlarının hazırlanmasında; Orman Bakanlığı'nın farklı birimleri, diğer devlet kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcileri komisyon çalışmalarına davet edilmekte, ancak bu çalışmalara gösterilen ilgi ve katılım genelde yetersiz kalmakta ve çalışmanın büyük bölümü Orman Bakanlığı elemanları ve ormancı uzmanlarca gerçekleştirilmektedir. Nitekim, Sekizinci BYKP OÖİK çalışmalarına katılan toplam 318 kişiden; 203'ü Orman Bakanlığı elemanı, çoğunluğu orman fakültelerinden olmak üzere 50 tanesi üniversite mensubu, 36 adedi emekli ormancı, 20 adet sivil toplum örgütü temsilcisi, 4 adet özel sektör temsilcisi, 3 adet diğer bakanlıklardan ve 2 adet de kooperatif temsilcisi yer almıştır (Doğru ve Özügurlu, 2003).

Ulusal düzeyde hazırlanan BYKP'lere ilaveten, sektör düzeyinde Ormancılık Ana Planı adı verilen planlar kullanılmaktadır. Türkiye'de Ormancılık Ana Planları kapsamında katılımcılık konusu ele alındığında, şu ana kadar hazırlanan iki ana planın da ormancılık teşkilatı tarafından yürütüldüğü, diğer ilgi gruplarının katılımları ve katkı düzeylerinin önemsiz düzeylerde kaldığı görülmektedir (Doğru ve Özügurlu, 2003).

Öte yandan, Türkiye'de 2004-2023 yıllarını kapsayacak şekilde ve sektörel düzeyde hazırlanan Ulusal Ormancılık Programı (UOP), Şekil 1'deki planlama hiyerarşisinden görüleceği üzere Ormancılık Ana Planı kategorisinde değerlendirilebilmektedir.

Söz konusu program incelendiğinde, katılımcılığa programın temel ilkeleri arasında yer verilmiş olduğu ve bu ilke çerçevesinde ciddi çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir. Nitekim, söz konusu program çerçevesinde; görev alan personelin eğitimi amacıyla uluslararası katılımlı toplantılar, yerel halkın orman kaynaklarının yönetimine ilişkin görüş ve önerilerinin alınması amacıyla köylerde yapılan katılımcı kırsal değerlendirme çalışmaları, orman köylüleri kurultayı ile değişik ilgi gruplarının ve orman teşkilatının değişik birim temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen katılımcı çalıştayları saymak mümkündür. Yine aynı program içerisinde toplumun değişik ilgi gruplarının ormanlardan talep ve beklentilerinin mevcut durumu ve değişim trendleri hakkında genel bir değerlendirme de yapılmıştır (Anonim, 2004).

Öte yandan, planlama hiyerarşisinin altında amenajman planları yer almakta olup,

bu planlar orman kaynaklarının yönetimi ve işletilmesinde temel birimler olan orman işletmelerinin belirli bölgeleri için, orman amenajman heyetleri tarafından hazırlanmaktadır. Planların temel özelliği, odun hammaddesi üretimi ana amacı çerçevesinde hazırlanmakta oluşu ve yerel şartlar ile sosyo-ekonomik yapıyı dikkate alma noktasında oldukça yetersiz bir içeriğe sahip oluşudur.

Nitekim, plan hazırlama sürecinde amenajman heyetleri çoğunlukla yerel orman teşkilatı çalışanları diyalog kurmakta, onun ötesinde diğer ilgi gruplarının doğrudan katılımcılığını sağlamaya yönelik çalışmalar söz konusu olmamakta ya da olanlar da çok yetersiz düzeyde kalmaktadır. Bu nedenle, orman işletmelerinde işletme şeflikleri düzeyinde amenajman planlarının hazırlanması sürecinde, özellikle yerel halk, ne planlama ve ne de karar verme sürecinde aktif bir şekilde rol oynayabilmektedir. Bu nedenle de yönetim ve faydalanma süreçlerinde yerel halkın ihtiyaç ve talepleri doğrudan planlara dahil edilememektedir.

Öte yandan, son yıllarda gerek orman tekilatı içinde, gerekse diğer ilgi gruplarına yapılan değerlendirme çalışmalarına göre, mevcut planlama sistemi ile ilgili başlıca yetersizlikler arasında (Doğru ve Özüğurlu, 2003);

- farklı düzeylerde, farklı uygulama alanı ve periyotlarına sahip ve farklı birimlerce yürütülen çok çeşitli planlama faaliyetleri arasında gerekli eşgüdüm ve entegrasyonun sağlanamaması,

- planlama amaçları arasında odun faydalanmasının baskın durumda olması, orman kaynaklarının çok yönlü potansiyellerinden yararlanmaya yönelik işlevsel planlama yaklaşım ve uygulamalarının yetersiz olması,

- planlama çalışmalarında yeterince katılımcılığın ve şeffaflığın sağlanamaması, yer almaktadır.

Özetle, Ülkemiz ormancılık sektörüne genel olarak bakıldığında, gerek makro düzeyde ve gerekse işletmeler düzeyinde gerçekleştirilen planlama çalışmalarında katılımcılığın yeterli olduğunu söyleyebilmek oldukça zordur.

3. ORMAN İŞLETMELERİNDE İŞLETME AMAÇLARININ ÖNCELİKLERİNİN BELİRLEMESİ SÜRECİNE İLĞİ GRUPLARININ KATILIMI

Orman işletmeleri; kamusal sorumlulukları, yerine getirmekle yükümlü olduğu birtakım amaçları ve görevleri olan birer ekonomik örgüt (Daşdemir, 1996) olarak tanımlansa da, ülkemizde orman işletmeleri ayrı ayrı ele alınarak her biri için yetkili ve uzman kişiler tarafından amaçları saptanmış değildir.

Bununla birlikte, Orman Amenajman Planlarının Düzenlenmesi, Uygulanması, Denetlenmesi ve Yenilenmesi Hakkında Yönetmelik ve orman amenajman planlarında işletme amaçları hakkında bazı genel bilgilere yer verildiği görülmektedir. Nitekim, adı geçen yönetmeliğin 3. maddesinde söz konusu amaçlar; "Devlet ormanlarının genel olarak işletme amaçları; yetişme ortamı faktörlerinden optimal düzeyde faydalanılarak birim alanda, en yüksek miktar ve kalitede orman ürünleri üretmek ve Ulusumuzun bu ürünlere olan ihtiyaçlarını sürekli karşılamak, bunun yanında ormanların; Hidrolojik, Erozyonu Önleme, Klimatik, Toplum Sağlığı, Doğayı Koruma, Estetik, Rekreasyon, Ulusal Savunma ve Bilimsel Fonksiyonlarından maksimal düzeyde yararlanıdır." şeklinde ifade edilmektedir (OGM, 1991). Sözü edilen genel nitelikli amaçların orman işletmeleri düzeyinde işletmelerin özellikleri ve ilgi gruplarının talepleri doğrultusunda şekillendirilerek daha somut hale getirilmesi gerekirken, uygulamanın bu yönde olmadığı dikkat çemektedir.

Nitekim, orman işletmelerinin temel planlarından olan amenajman planlarında yer alan amaçlar, tüm ülke düzeyi için tek düze bir özellik göstermekte ve bu amaçların

tespitinde işletme ya da bölgelerin özellikleri dikkate alınmamaktadır. Yine, amena-man planlarında tanımlanan amaçların, daha üst düzeydeki amaçlarla uyumlu olması da göz önünde bulundurulmamaktadır. Bu yönüyle de tanımlanan amaçlar, çok fazla eksiklikler içermekte ve çağdaş anlamda bir orman işletmeciliği faaliyeti için yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle, orman kaynaklarının *çok yönlü faydalanma, sürdürülebilirlik ve katılımçılık ilkeleri* doğrultusunda yönetimi de, bu şekilde sekteye uğrayabilmektedir (Öztürk, 2003).

Bu bölümde, ormancılıkla ilgili üst düzey planlarda yer alan amaçlarla tutarlı ve yöresel özellikleri dikkate alarak geliştirilen işletme amaçlarının, ilgi gruplarının katılımıyla önceliklendirilmesi süreci örnek bir çalışmayla açıklanmaya çalışılmaktadır.

3.1. Araştırma Alanının Belirlenmesi

Orman işletmelerinde işletme amaçlarının önceliklerinin belirlenmesi sürecine, ilgi gruplarının katılımının sağlanabilmesi için öncelikle çalışmaların yürütüleceği bir orman işletmesinin seçilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla aşağıda birkaçı sıralanan gerekçelerden dolayı Maçka Devlet Orman İşletmesi (DOİ)'nin seçilmesi kararlaştırılmıştır (Öztürk, 2003).

- Maçka DOİ, çok sayıda orman ürün ve hizmetlerini bünyesinde barındıran, dolayısıyla orman kaynakları yönetimi olarak adlandırılabilir olan çok yönlü bir faydalanmanın söz konusu olduğu ve buna bağlı olarak da, bütün orman işletmeciliği faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ya da gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir işletme karakterindedir.

- Maçka DOİ, Altındere Milli Parkı başta olmak üzere, birçok doğal, tarihi ve kültürel değerleri bünyesinde barındırmakta ve buna bağlı olarak yoğun bir yerli ve yabancı turist potansiyeline sahip bulunmaktadır. Bu bağlamda, doğa turizmi faaliyetleri açısından önemli bir yere sahiptir.

- Yine, Maçka DOİ sınırları içerisinde; Avcılar ve Atıcılar Derneği, OKÜ'ler gibi orman kaynağı ve ormancılıkla ilgili çeşitli ilgi ve çıkar grupları yer almaktadır. Ayrıca, Maçka DOİ'nin seçilmesi durumunda, Trabzon gibi Doğu Karadeniz Bölgesi (DKB)'nin merkezi konumunda olan bir ilde kurulu bulunan orman ve çevreyle ilgili çeşitli sivil toplum örgütlerinin de, mesafe olarak yakın olması nedeniyle Maçka orman kaynaklarıyla ilgili, ilgi ve çıkar grupları olarak değerlendirilmesi mümkün olabilecektir.

3.2. Araştırma Alanındaki İlgi Gruplarının Belirlenmesi

Bilindiği üzere, Ülkemizde toplumun değişik ilgi ve çıkar gruplarının, orman kaynaklarından ve bu kaynakların geniş anlamda yönetimi ve işletilmesinden sorumlu olan ormancılık teşkilatından, farklı talep ve beklentileri bulunmaktadır. Söz konusu talep ve beklentilerin ve önceliklerinin belirlenerek, orman kaynaklarının planlamasında göz önünde bulundurulması; orman teşkilatı-toplum çatışmalarını azaltma, ormancılıkta ve özellikle de orman işletmeleri düzeyinde yöresel talepleri, özellikleri ve şartları dikkate alan rasyonel planlar geliştirme ve sonuçta etkin ve verimli orman işletmeciliği faaliyetleri gerçekleştirme noktalarında önemli katkılar sağlayabilecektir. Ancak, bu noktada söz konusu ilgi ve çıkar gruplarının belirlenmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir (Öztürk, 2003).

Ülkemizde gerek orman kaynakları ve gerekse ormancılık teşkilatıyla doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişki içinde bulunan çok sayıda ilgi grubu mevcuttu. Bu grupların özellikle ulusal düzeyde çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir (Geray, 2001; Doğru vd., 2002). Benzer şekilde, UOP çalışmasında da, Ülkemiz orman kaynaklarından sağlanan ürün ve hizmetlere yönelik talep ve beklentilerindeki değişim trendleri irdelenen ilgi grupları; *orman teşkilatı, orman köylüleri, orman ürünleri sanayii, sivil*

toplum örgütleri, şehir toplulukları, yerel yönetimler, diğer devlet kuruluşları, politikacılar, avcılar ve avcı birlikleri, orman fakülteleri ve araştırma müdürlükleri şeklinde sıralanmaktadır (Anonim, 2004).

Ancak, ilgi gruplarının planlama düzeyi de göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, UOP çalışması kapsamında yapılan sınıflandırmada yer alan 10 farklı ilgi ve çıkar grubu baz alınarak, Maçka DOİ'nin orman kaynaklarının mevcut durumu, orman kaynaklarından faydalanma şekilleri ve faydalanmada öne çıkan gruplar ile bu gruplara araştırma amacı doğrultusunda ulaşma imkânları vb. özellikler ile ormancılık teşkilatı uygulamacılarının görüşleri de göz önünde bulundurulmuş ve sonuç olarak altı farklı ilgi grubunda karar kılınmıştır (Öztürk, 2003).

Bu gruplar;

- Maçka DOİ sınırları içinde yaşamlarını sürdüren orman köylüleri,
- Maçka ilçe merkezinde ikamet eden şehir halkı,
- OKÜİ temsilcileri,
- ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personeli,
- avcılar derneği üyeleri ve
- ormancılıkla ilgili sivil toplum örgütü (STÖ) üyeleri, şeklinde belirlenmiştir.

3.3. Toplumsal Taleplerin Önceliklerinin Belirlenmesinde Kullanılacak Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada, birincil verilerin yani toplumsal taleplerin önceliklerinin belirlenmesi amacıyla; orman köylüleri ve şehir halkı için yarı yapılandırılmış bireysel görüşme; diğer ilgi ve çıkar grupları için ise, anket yönteminin kullanılması yeğlenmiştir (Öztürk, 2003).

Araştırma kapsamında, farklı kesimler için hazırlanan tüm görüşme kılavuzları ve anket formlarında ilgi gruplarının; ormanı tanıma, algılama ve ormana bakış açısı, ormancılık teşkilatı ile ilişkileri ve orman kaynaklarının yönetimi ve işletilmesine ilişkin görüşleri ana başlıklarında toplanan çeşitli sorular yer almakla birlikte, orman kaynaklarından sağlanan ürün ve hizmetlere ve orman kaynakları yönetimine ilişkin toplumsal taleplerin önceliklerini belirleme noktasında, tüm ilgi ve çıkar gruplarına, "bir soru", özellikle aynı şekilde yöneltilmiştir. Söz konusu soru, "*Maçka Orman İşletmesi'nin aşağıda belirtilen amaçlardan ya da orman kaynağından elde edilen faydalardan hangilerine ne ölçüde öncelik vermesi gerektiğini, her bir amaca – faydaya vereceğiniz puanlarla belirtebilir misiniz?*" şeklinde, her bir kesime sorulmuştur.

Sözü edilen soruda geçen ve puanlandırılması istenilen amaç-fayda ya da ilgi ve çıkar grupları açısından bakıldığında talep alternatifleri; *BYKP'lerde ortaya konan ulusal kalkınma amaçları ve ülkemiz ormancılık sektörünün makro düzeydeki ulusal ormancılık amaçları ile tutarlı olacak şekilde, Maçka DOİ'nin sahip olduğu orman kaynaklarının arz potansiyeli ve yöresel özellikler ile ilgi ve çıkar gruplarının muhtemel talepleri dikkate alınarak araştırmacı tarafından belirlenmiştir.* Sonuçta, Maçka DOİ'ye ilişkin 15 alternatif amaç ya da talep şu şekilde sıralanmıştır:

- Orman Kaynaklarının (Ağaç, hayvan, su, mera vb.) Korunması,
- Ormanlık Alanlardaki Doğal, Tarihi, Kültürel vb. Değerlerin Korunması,
- Orman Yetiştirme ve Ağaçlandırma,
- Yakacak Odun Üretimi,
- Kaliteli Yapacak Odun – Kereste Üretimi,
- Mantar, Şifalı Bitkiler vb. Odun Dışı Ürün Üretimi,
- Rekreasyon ve Doğa Turizmi Faaliyetleri,
- Her Türü Faaliyette Verimlilik, İktisadilik ve Kârlılık,

- İstihdam (İş) Sağlama,
- Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Yönden Kalkındırılması,
- Erozyonu Önleme Faaliyetleri,
- Orman İçi Otlatmacılığın – Hayvan Otlatmacılığının Desteklenmesi,
- Orman İçi Sularda Balıkçığın Desteklenmesi,
- Ormanların Kaliteli Su Üretimi Amacıyla İşletilmesi,
- Av-Yaban Hayatını Geliştirme ve Planlı Avcılık Faaliyetleri.

Orman işletmesi için yukarıda sıralanan 15 alternatif amacın önceliğini belirlemek için, görüşme kılavuzu ve anket formlarına, regular ranking yöntemine uygun 1-9 arası puanlamaya imkân veren tablolar yerleştirilmiştir. Puanlandırmada; sırasıyla ilgili alternatife verilen 1 puan çok az önem, 3 puan az önem, 5 puan orta derecede önem, 7 puan fazla önem ve 9 puan ise çok fazla önemi temsil etmiştir.

Görüşmeler, 16 yaşından büyük ve tesadüfî olarak seçilen kişilerle yapılmıştır. Anketler ise, ilgi gruplarının temsilcileri tarafından doldurulmuştur. Görüşme kılavuzları ve anket formlarının uygulanma süreci Tablo 2 ve Tablo 3’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Görüşme kılavuzlarının uygulanma süreci

İlgi Grubu	Ana Kütle Büyüklüğü	Örnek		Örnek Seçimi Yöntemi	Görüşme Dönemi
		Enküçük Büyüklük	Gerçekleşen Büyüklük		
ORKÖYLÜ	57 Köy	36	36	Katmanlı rasgele örnekleme	Ekim-Aralık 2002
	16 688 kişi	96	117		
ŞEHALKI	11 060 kişi	95	96	Oransız eleman örnekleme	Aralık 2002

Tablo 3. Anket formlarının uygulanma süreci

İlgi Grubu	Anketin Kapsamı	Yöntem	Hedef Kütle	Uygulanan	Tarih
OKÜİ	Maçka DOİ açık arttırmalı orman ürünleri satışlarına katılan işletmeler	Tamsayım	60 işletme	30	10.12.2002 28.01.2003
ORTEŞ	Maçka DOİ, Trabzon OBM ve Doğu Karadeniz Bakanlık Bölge Müdürlüğü yönetici ve teknik personeli	Tamsayım	30 kişi	30	Kasım ve Aralık 2002
AVDER	Maçka Avcılar ve Atıcılar Derneği ile Trabzon Avcılık ve Atıcılık İhtisas Kulübü Derneği faal üyeleri	Tamsayım	90 kişi	43	Ocak ve Şubat 2003
STÖ*	Trabzon Doğa Sporları İhtisas Kulübü Derneği faal üyeleri	Tamsayım	-	27	Mart 2003

3.4. İşletme Amaçlarının Öncelik Sıralamasına İlişkin Bulgular

Her bir ilgi ve çıkar grubu için ortaya çıkan talep öncelik sıralamalarından hareketle elde edilen, Maçka DOİ orman kaynaklarının yönetimi ve işletilmesinde söz konusu olabilecek alternatif amaçların öncelik sıralaması** Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4. Maçka DOİ işletme amaçları ve öncelikleri

Sıra No	Amaç		Puan	%
A 1	Talep 1	Orman Kaynaklarının (Ağaç, hayvan, su, mera vb.) Korunması	14.50	12
A 2	Talep 3	Orman Yetiştirme ve Ağaçlandırma	13.50	11
A 3	Talep 11	Erozyonu Önleme Faaliyetleri	12.00	10
A 4	Talep 2	Orman Alanlardaki Doğal, Tarihi, Kültürel vb. Değerlerin Korunması	11.17	9
A 5	Talep 10	Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Yönden Kalkındırılması	11.00	9
A 6	Talep 7	Rekreasyon ve Doğa Turizmi Faaliyetleri	9.42	8
A 7	Talep 8	Ormanların Kaliteli Su Üretimi Amacıyla İşletilmesi	8.50	7
A 8	Talep 14	Her Türlü Faaliyette Verimlilik, İktisadilik ve Kârlılık	8.17	7
A 9	Talep 9	<i>İstihdam (İş) Sağlama</i>	7.08	6
A 10	Talep 13	Av-Yaban Hayatını Geliştirme ve Planlı Avcılık Gerçekleştirme	6.50	5
A 11	Talep 15	Orman İçi Sularda Balıkçılığın Desteklenmesi	5.92	5
A 12	Talep 5	Kaliteli Yapacak Odun – Kereste Üretimi	4.50	4
A 13	Talep 6	Mantar, Şifalı Bitkiler vb. Odun Dışı Ürün Üretimi	3.83	3
A 14	Talep 4	Yakacak Odun Üretimi	2.92	2
A 15	Talep 12	Orman İçi Otlatmacılığın Desteklenmesi	1	1
Toplam			120.01	100

Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, her bir ilgi ve çıkar grubunun işletme amaçlarının önceliklerinin belirlenmesi sürecine eşit katkı sağlayacağı varsayımından hareket edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, yukarıdaki tabloda ortaya çıkan amaçların öncelik sıralaması her bir ilgi grubunun öncelik sıralamalarını oluşturan puanların ortalamalarından hareketle elde edilmiştir.

Tablo 4'den de görüleceği üzere, orman kaynaklarının korunması amacı (A1); Maçka DOİ'nin amaç sıralamasında ilk sırada yer almıştır. Farklı ilgi ve çıkar gruplarının da ağırlıklı olarak öne çıkardığı bu amaç, ilk bakışta ormanların alan ve ağaç serveti yönünden korunması olarak algılanmakla birlikte, söz konusu amaç alternatif geliştirilirken, özellikle orman kaynakları ifadesine yer verilerek; ağaçlar, yaban hayatı, toprak, su vb. öğelerden oluşan orman ekosisteminin bir bütün olarak korunması ve bu sayede sürdürülebilirliğin sağlanması kastedilmiştir (Öztürk, 2003).

Nitekim, en son hazırlanan VIII. BYKP'de de orman rejimindeki alanlarda; saha emniyetinin sağlanması, korumanın etkinleştirilmesi, saha bütünlüğünün sağlanması amaçlarına değinilmektedir (DPT, 2000). Diğer taraftan, ulusal ormancılık amaçları arasında ormanların korunması amacı kapsamında; ormanların, alanlarının ve bütünlüğünün muhafazası, ormanların biyolojik çeşitliliğinin muhafazası ile ormanların biyotik ve abiotik zararlara karşı korunması alt amaçlarına yer verilmektedir (Anonim, 2004). Dolayısıyla, bu araştırmada farklı ilgi ve çıkar grupları tarafından ilk sırada tercih edilen orman kaynaklarının korunması amacının, aslında ulusal ormancılık amaçlarından biri olan ormanların korunması amacına işletme düzeyinde hizmet eden bir amaç olma özelliği taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, işletme düzeyinde geliştirilen amaçla ulusal ormancılık amaçları arasında tutarlılık söz konusudur.

Öte yandan, Ülkemizde orman kaynaklarının korunması noktasında; orman yangınları, böcek ve mantar zararlıları, yasa dışı faydalanmalar ve kirletici zararlıları, başlıca sorunlar olarak öne çıkmaktadır (Geray, 1998). Araştırma konusu Maçka DOİ özelinde

ele alındığında; özellikle insanlar tarafından gerçekleştirilen yasa dışı faydalanmalar, böcek zararları ve orman kadastrosunun tamamlanmamış olması dolayısıyla ortaya çıkan mülkiyet anlaşmazlıkları ve sosyal ihtilaflar, orman kaynaklarının korunmasında önde gelen sorunlar olmaktadır. Örneğin, 1990 yılında Maçka DOİ sınırları içinde yasa dışı ya da kaçak olarak tüketilen odun miktarı, aynı yıl orman köylülerine zati ihtiyaç olarak verilen miktarın yaklaşık 13 katına karşılık gelmektedir (Türker, 1992). Bir başka ifadeyle, resmi yakacak odun tüketimiyle karşılaştırıldığında, Maçka DOİ'deki yasadışı yakacak odun faydalanmasının, Türkiye genelinden çok daha büyük boyutlarda seyrettiği anlaşılmaktadır.

Yine bu araştırma kapsamında ilgi gruplarına yöneltilen bir başka sorudan elde edilen % 75'lik oranla Maçka DOİ'de bir orman tahribatının var olduğu yönündeki görüş de, orman kaynaklarının korunması amacının öne çıkarılmasının başlıca nedenleri arasında düşünülmektedir. Benzer şekilde, gruplar % 58'lik oranla Maçka DOİ'nin orman varlığı açısından zengin olduğunu düşünmektedirler. Ancak, 10 ya da 20 yıl sonra söz konusu orman varlığının kötü ya da çok daha kötü olacağını düşünenlerin oranı ise, yaklaşık % 66 dolaylarında olmuştur. Dolayısıyla, ilgi ve çıkar grubu temsilcilerinin önemli bir bölümü, Maçka DOİ orman varlığının geleceğinin şu anki durumdan daha kötüye doğru gideceğini düşünmektedirler (Öztürk, 2003).

Öte yandan, özellikle Maçka DOİ'nin de içinde bulunduğu Karadeniz yöresi ormanları, ağaç türleri itibariyle çeşitli, topoğrafik yapı itibariyle çok engebeli ve yerel yerleşim açısından dağınık ve ormanla iç içe olması nedeniyle planlamada orman ekosisteminin korunması ve sürdürülebilmesinin baskın öge olarak düşünülmesini haklı çıkarmaktadır (Başkent, 1999) şeklinde yapılan tespit de, orman kaynaklarının korunması amacının ilk sırada çıkmasını teyit eder nitelikte olmaktadır.

Kaldı ki, daha önce de ifade edildiği üzere, buradaki orman kaynaklarının korunması amacının, hiçbir zaman ormanların mutlak bir korumaya tabi tutulması anlamı taşımadığını vurgulamakta fayda vardır. Bir başka ifadeyle, her hangi bir işletmede orman kaynaklarının yönetimi sürecinde bu amacın ilk sırada yer alması; odun ve odun dışı ürünlerin üretimi de dahil olmak üzere, özellikle; toprak koruma, erozyonu önleme, doğa koruma, iklimi düzenleme vb. orman ekosistemi işlevlerinden faydalanamayacağı anlamına gelmemektedir.

İkinci sırada yer alan orman yetiştirme ve ağaçlandırma amacı, BYKP ve OAP amaçlarıyla doğrudan ilişkisi olan amaçlar niteliğindedir. Nitekim, VIII. BYKP'de; potansiyel gençleştirme ve ağaçlandırma sahalarının öncelikli olarak korunmasından, gençleştirme çalışmalarının, silvikültür planları doğrultusunda, doğal ağaç türleri esas alınarak aksatılmadan gerçekleştirilmesinin sağlanması öngörülmektedir (DPT, 2000).

Diğer taraftan, ilgi ve çıkar gruplarının talep sıralamasında ikinci sırada yer alan orman yetiştirme ve ağaçlandırma amacı, aynı zamanda UOP'de yer alan ormanların uygun şekilde geliştirilmesi ana amacına da hizmet eden bir alt amaç niteliğindedir. Söz konusu programda yer alan ormanların uygun şekilde geliştirilmesi ana amacı; mevcut ormanların geliştirilmesi ve orman alanlarının, orman dışındaki uygun alanlar üzerinde orman tesisi ile genişletilmesi şeklinde iki alt amaçla tanımlanmıştır (Anonim, 2004). Dolayısıyla, orman yetiştirme ve ağaçlandırma amacı her iki alt amacı kapsayacak niteliktedir.

Ağaçlandırma faaliyetleri Maçka DOİ'de fiiliyatta çok fazla ivedilik arz etmemekte, buna karşılık ilgi ve çıkar gruplarının talepleri arasında ön sıralarda yer almakta ve bu yüzden Maçka DOİ işletme amaçları arasında ikinci sırayı almaktadır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasının başlıca nedeni olarak, Ülke genelinde özellikle ağaçlandırma

konusunda halkı bilinçlendirme ve kamuoyu oluşturma yönündeki çalışmaların etkili olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerine ulaşmada ormancılık sektörünün ve dolayısıyla orman yetiştirme ve ağaçlandırma faaliyetlerinin hayati bir önem taşıdığı gözden kaçırılmamalıdır. Sözgelimi, ormancılık sektörünün önemli yatırımlarından biri olan ağaçlandırma yatırımları ile emek yoğun teknoloji seçilmekte, orman köylerinde istihdam artırılmakta, katma değer sağlanarak kırsal kesimdeki orman köylülerinin gelir düzeyleri yükseltilmektedir. Yine ağaçlandırma ve üretim faaliyetleri ile orman köylüleri için geçim kaynağı sağlanmakta ve bu yönüyle sosyal gözetişlere önem verilmektedir. Ayrıca, ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmaları ile birlikte, aynı zamanda çevresel hedeflere de tamamiyle ulaşılabilmektedir (Türker, 2003). Dolayısıyla, işletme amaç sıralamasında ikinci sırayı alan söz konusu amaç geniş çerçevede düşünüldüğünde, diğer birçok amaca ulaşma noktasında da aynı zamanda bir araç görevi üstlenebilmektedir.

Ağaçlandırma amacının ardından üçüncü sırada gelen amaç, erozyonu önleme amacı olup, ulusal ormancılık amaçlarından biri olan ormanlardan uygun şekilde yararlanma ana amacı kapsamında yer alan ormanların koruyucu ve çevresel fonksiyonlarından (toprak koruma, su kaynaklarının korunması ve düzenlenmesi, sel ve heyelan gibi doğal afetlerin önlenmesi, karbon birikimi, havanın temizlenmesi, v.b.) faydalanma alt amacıyla (Anonim, 2004) doğrudan ilişkili bir amaç özelliğindedir.

Maçka DOİ'ye bağlı köy yerleşimlerindeki çok dik ve sarp arazinin genel araziye oranı % 45 olup, Maçka DOİ köylerinin toplam alanının yaklaşık yarısı, erozyona açık ya da uğramış alanlar olma özelliği göstermektedir. Bir başka ifadeyle, kırsaldaki mevcut yerleşim alanları her an erozyon riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır (Öztürk, 2003). Nitekim, 1927-1988 yılları arasında DKB'de meydana gelen, can ve mal kaybına neden olan heyelanlar sonucu; toplam 252 kişi hayatını kaybederken, 1988 yılında sadece Maçka DOİ sınırları içindeki Çatak köyünde meydana gelen heyelanda ise, 64 kişi yaşamını yitirmiştir (Ömerbeyoğlu ve Sevinç, 1991). Yine, 19-20 Haziran 1990 tarihlerinde meydana gelen ve can kaybı ile birlikte çok büyük hasar ve tahribata neden olan sel felaketinden en çok etkilenen il Trabzon olmuş ve söz konusu sel olayı, il genelinde Maçka'nın da aralarında bulunduğu beş ilçede etkisini göstermiştir (Haznedar ve Uzun, 1990).

İşletme arazisinin erozyon eğiliminin yüksekliği ve gerekse can kayıplarına kadar varan heyelan ve sel felaketlerinde ormansızlaşmanın da payı olduğu düşünüldüğünde, Maçka DOİ'de erozyonu önleme faaliyetlerine daha fazla önem verilmesi gerektiği, bir başka ifadeyle, toprak koruma fonksiyonunun işletme amaçları arasında toplumsal talepler doğrultusunda öne çıkarılmasının isabetli olduğu ifade edilebilir.

Özetle, Maçka DOİ işletme amaçlarının ilgi gruplarının katılımıyla önceliklendirilmesinde ilk üç sırayı alan amaçlara ilişkin yapılan değerlendirmelerden sonra, amaçların sıralanmasına ilişkin genel bir derlendirme yapmakta fayda vardır. Maçka DOİ işletme amaçlarının öncelik sıralamasına bakıldığında, orman kaynaklarının bir sistem olarak korunması ilk sırayı alırken, ikinci sırada bu kaynakların geliştirilmesinin yer aldığı görülmektedir. Akabinde gelen amaçlar ise koruma, geliştirme ve ağırlıklı olarak da faydalanmaya yönelik amaçlar olarak dikkat çekmektedir. Ancak, faydalanmaya yönelik amaçlar arasında dikkati çeken önemli bir nokta ise, odun dışı ürün ve hizmetlere yönelik faydalanma taleplerinin ya da amaçlarının odun kökenli faydalanmanın nispeten önünde yer almış olmasıdır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemiz orman kaynakları yönetimine genel olarak bakıldığında; ormancılık sektörüne tahsis edilen doğal kaynakların bir ekosistem bütünlüğü içinde ve süreklilik prensibi gereğince, ormanların işlevlerine daha çok ağırlık verilerek çok yönlü işletilmesi yerine, odun hammaddesi eksenli bir anlayışıyla işletme, geçmişten günümüze değin süregelen bir uygulamadır (Türker, 1999). Yine bu anlayışın bir uzantısı olarak, Ülkemiz ormancılığında, gerek ormancılık sektörü gerekse orman işletmeleri düzeyinde orman kaynakları yönetiminde katılımcılık konusuna yeterince ilgi gösterilmemiştir. Özellikle orman kaynakları yönetiminde; planlama, karar verme ve uygulama aşamalarında yaşanan sorunların başlıca nedenleri arasında; ya katılımcılığa hiç yer verilmemesi ya da eksik bir yaklaşımla ele alınması, yer almaktadır.

Öte yandan, yerel, ulusal ve küresel düzeyde orman kaynaklarından elde edilen faydalara olan talep giderek artmaktadır. Bu süreçte, orman kaynaklarından sürdürülebilir bir şekilde faydalanılabilmesi için, farklı grupların taleplerinin karşılanmasının yanı sıra ortaya çıkabilecek muhtemel çatışmaların da önlenmesi son derece önemlidir. Bu noktada, katılımcılık önemli ve vazgeçilmez bir araç olarak orman kaynakları yöneticilerine ve karar vericilerine katkı sağlamaktadır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Ülkemizde de artık ormanların odun dışı ürün ve hizmetlerine olan talep hızlı bir artış seyri içindedir. Bu yüzden, artık orman kaynağının tek yönlü, odun kökenli ürün işletmeciliği yerine, çok yönlü ve odun dışı ürünler ve hizmetler kapsamında bu kaynakla etkileşim içinde bulunan tüm ilgi ve çıkar gruplarının katılımı da sağlanarak çağdaş anlamda işletmeciliğine, daha doğru ifadeyle, orman kaynaklarının yönetimine geçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, hâlihazırda uygulanan klasik amenajman planlarından, çok yönlü faydalanmayı, katılımcılığı ve tüm işletme faaliyetlerini esas alan işletme planlarına doğru geçiş sağlanmalıdır (Öztürk vd., 2003). Bu noktada, ilgi gruplarının orman işletmelerinde işletme amaçlarının belirlenmesi sürecine dahil edilmesi, söz konusu kaynak yönetim faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir katkı sağlayabilecektir.

İlgi gruplarının orman işletmelerinde işletme amaçlarının önceliklerinin belirlenmesi sürecine dahil edilmesi uluslar arası süreçlerle uyumlu ve hatta bu süreçlerin bir gereği olmaktadır. Rio süreci ve ardından başlatılan uluslararası ve bölgesel süreçlerde ve sertifikalandırma sistemlerinde, katılımcılıkla ilgili olarak; yerli halk ve orman içinde yaşayanlar başta olmak üzere, özel sektörün, işçi birliklerinin, kırsal kooperatiflerin, yerel toplulukların, yerli halkın, gençlerin, kadınların, kullanıcı gruplarının ve sivil toplum örgütlerinin tam katılımı, ormancılık politikalarında ve planlarında yerli halk ve orman içinde yaşayanların haklarının, kültürlerinin ve kimliklerinin desteklenmesi, yerel toplumların ekonomik ve sosyal yönlerden kalkındırılmaları, halkın ormanların işlevleri ve sürdürülebilir işletimi hususunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, etki ve çıkar grupları arasındaki çatışmaların azaltılması şeklinde özetlenebilecek hususlar üzerinde önemle durulmaktadır (Durusoy ve Türker, 2003).

Dolayısıyla, Ülkemizde ormancılığımıza uzun yıllardan beri hakim olan dar kapsamlı ormancılık anlayışı aşarak, ormancılığımıza yeni açılımlar getirme noktasında katılımcılık hem önemli bir fırsat ve hem de uluslar arası süreçlerin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, özellikle ilgi gruplarının orman kaynaklarına yönelik talep ve beklentileri ile bunların önceliklerinin planlamada dikkate alınması, kaynak yönetim faaliyetlerinin başarısı ve devamlılığı için de önem arz etmektedir. Bununla birlikte, Ülkemiz orman kaynakları yönetiminde katılımcılığın hangi düzeylerde, hangi grupların katılımıyla ve ne şekilde sağlanabileceği hususları açıklığa kavuşturulmalı ve

buna ilişkin kurumsal, politik ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Sonuç olarak, katılımcılık sayesinde; ormancılık çevre etkileşiminin düzenli ve dengeli bir şekilde yürütülmesi, orman teşkilatı ile toplum arasında mevcut olan ya da olması muhtemel çatışmaları azaltma ya da engelleme, orman kaynaklarında koruma-kullanma dengesini sağlama, , ormancılıkta ve özellikle de orman işletmeleri düzeyinde yöresel talepleri ve şartları dikkate alan rasyonel planlar geliştirme ve sonuçta etkin, verimli ve sürdürülebilir bir orman işletmeciliği faaliyeti gerçekleştirme noktalarında önemli adımlar atılabilecektir.

* Halihazırda 2001-2005 periyodu için hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlükte dir.

* Faal üye sayısı kesin olarak tespit edilemediğinden hedef kitle bölümü boş bırakılmıştır.

** İlgili gruplarının Maçka DOİ orman kaynakları yönetimine ilişkin toplumsal talepleri, aynı zamanda Maçka DOİ açısından birer amaç olarak düşünülmelidir.

KAYNAKLAR

Anonim, 1997. Public Participation in Forest Management in Canada, The State of The Canada's Forests – Learning from History (1996-1997), Natural Resources Canada.

Anonim, 2000a, *Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansında Ormancılık*, T.C. Orman Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Başkanlığı, Kasım 2000, Ankara.

Anonim, 2000b. Public Participation in Forestry in Europe and North America, Report of the Team of Specialists on Participation in Forestry 48 p., International Labour Office-GENEVA.

Anonim, 2000c, *Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı (AOKBK) Genel Deklarasyon ve Kararlar*, T.C. Orman Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Başkanlığı, Kasım 2000, Ankara.

Anonim, 2004. Ulusal Ormancılık Programı Raporu (2. Taslak), (TCP/TUR/0066 (A), Çevre ve Orman Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı, Temmuz 2004.

Appelstrand, 2002. Participation and societal values: the challenge for lawmakers and policy practitioners, *Forest Policy and Economics*, 4(2002), 281-290.

Asan, Ü., 1992. İşletme Sınıfı Ayırımında Fonksiyonel Yaklaşım, *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl:29, Sayı:55, 67-84.

Başkent, E.Z., 1999. Ekosistem Amenajmanı ve Biyolojik Çeşitlilik, *Tr. J. Of Agriculture and Forestry*, 23(1999), Ek Sayı 2, 355-363.

Côté M.-A., Bouthillier, L., *Assessing the Effect of Public Involvement Processes in Forest Management in Quebec*, *Forest Policy and Economics*, Volume 4, Issue 3, July 2002, Pages 213-225.

Daşdemir, İ., 1996. Orman İşletmelerinin Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), *Doğu Anadolu Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No:1, ISSN 1300-9478, Erzurum*

Doğru, M., 2001. Türkiye'de Orman Kaynaklarının Planlanması ve Yönetimi, *Türkiye İçin Bir Ulusal Programın Hazırlanması (TCP/TUR/0066 A), Taslak Rapor, Ankara.*

Doğru, M., Kömürlü, M., Kaplan, S., Babalık, H. ve Çelikkol, T., 2002. Türkiye'de Ormancılığın Amaçları, Ülkenin Sürdürülebilir Kalkınması Açısından Önemi ve Gelişme İhtiyaçları, I. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu, 22-23 Mart 2002, Kastamonu, OR-KOOP Türkiye Ormanlılar Kooperatifleri Merkez Birliği, *Bildiriler Kitabı*, 195-214.

Doğru, M., Özüğurlu, E., 2003. Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Katılımcılık, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, 19-20 Mart 2003, Türkiye Ormanlılar Derneği, Ankara.

DPT, 2000. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Durusoy, İ. ve Türker, M.F., 2003. Sürdürülebilir Orman İşletmeciliği Ölçüt ve Göstergelerinde Katılım, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, 19-20 Mart 2003, Türkiye Ormanlılar Derneği, Ankara.

Eraslan, İ., 1973. Türkiye'deki Devlet Ormanlarında İdare Amaçları Tespitinin Hukuki, Teorik ve Pratik Esasları, İÜ Yayın No: 1843, Orman Fakültesi Yayın No:194, V+179, İstanbul.

Geray, U., 1986. Planlama, İÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Programı Ders Notları, 122, İstanbul.

Geray, U., 1998. Orman Kaynakları Yönetimi, DPT Yayını, 115, Ankara.

Geray, U., 2001. Ormancılık Kurumları, 2.Yazım, 76, İstanbul.

Haznedar, Ş. ve Uzun, R., 1990. 19-20 Haziran 1990 Sel Felaketi, Trabzon ve Yöresi 20 Haziran 1990 Sel Felaketi Sempozyumu, *Bildiriler Kitabı*, KTÜ-Orman Mühendisleri Odası-İnşaat Mühendisleri Odası-Jeoloji Mühendisleri Odası, 22-24 Kasım 1990, Trabzon.

Kapucu, F., 1996. Orman Amenajmanı, Artvin Orman Fak. Ders Notları, Artvin.

Miraboğlu, M., 1983. Ormancılık İşletme İktisadı, İÜ Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3143, OF Yayın No:340, İstanbul.

OGM, 1991. Orman Amenajman Planlarının Düzenlenmesi, Uygulanması, Denetlenmesi ve Yenilenmesi Hakkında Yönetmelik, Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Ömerbeyoğlu, E. ve Sevinç, N., 1991. Doğu Karadeniz Bölgesi ve Kara Yollarımız, Türkiye I. Ulusal Heyelan Sempozyumu, Bildiriler, KTÜ Mühendislik Mimarlık Merkezi Heyelan Araştırma Merkezi, 27-29 Kasım 1991, Trabzon.

Öztürk vd., 2005. Examination of Types and Levels of Public Participation in Forest Resource Management and Planning in View of Sustainability: Turkey Case, XXII. IUFRO World Congress, 8-13 August 2005, Brisbane-Australia.

Öztürk, A., 2003. Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç ve Stratejilerinin Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER), KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Öztürk, A., Türker, M.F. ve Karagöl, N., 2003. Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Katılımcılık, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, 19-20 Mart 2003, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara.

Türker, M.F., 1992. Maçka DOİ Müdürlüğü Ormanlarından Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo-Ekonomik Analizi, 131, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Trabzon.

Türker, M.F., 1999, *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Orman Halk İlişkilerini Çalışma Grubu Taslağı Oluşumu Üzerine Görüşler*, 11s, Ankara.

Türker, M.F., 2003. Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Sürecinde Ormancılık Sektörü, Orman Köylüleri ve Orman Köyü Kalkındırma Kooperatifleri İle 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4773 Sayılı İş Güvencesi Kanununun Muhtemel Etkileşimi, Sürdürülebilir Ormancılıkta Ortaya Çıkan Yasal Riskler Çalıştay, ORKOOP, 21 Şubat 2003, Ankara.